

SURA EL-'ĀDIJĀT: OTKRIVANJE NAMJERA I MOTIVA DJELA

Almir FATIĆ

UDK 28-23

DOI 10.26340/muallim.v21i83.1812

SAŽETAK: Sura El-'Ādijāt je stota sura u Kur'anu; ima jedanaest ajeta. Objavljena je u Mekki. Glavna tema ove sure su uzroci propasti nezahvalnog čovjeka, a glavni uzrok jeste ljudsko negiranje Ahireta. Ovo je, ukratko, sadržaj koji se nadaje iz drugog dijela sure El-'Ādijāt, dok prvi dio sure, ajeti 1-5, prikazuju jednu upečatljivu ovosvjetsku scenu ratne konjice u jeku njezinog večernjeg galopa i iznenadnog sabahskog upada na teritoriju drugog plemena. Ovaj ratnički prizor nije bio nepoznat Arapima u vrijeme objavljivanja Kur'ana, zapravo, bio je duboko urezan u njihovo svijest kao gotovo svakodnevna i podrazumijevajuća stvar. Kur'an se poziva na to stanje stvari, štaviše, navodi ga kao argument ljudske nezahvalnosti, jer ova sura otpočinje zakletvom (*ve*). Postavlja se pitanje kako semantički i logički povezati prvi i drugi dio ove sure? U čemu se ogleda ta veza? Zašto sura otpočinje ovom dramatičnom ratnom slikom a završava prizorom oživljenja? Odgovore na postavljena pitanja autor pokušava dati u svom tumačenju (tefsiru) sure El-'Ādijāt.

Ključne riječi: ženski konji, sabah, napad, čovjek, nezahvalnost, namjere i motivi djela

Uvod

Sura El-'Ādijāt je stota sura u Kur'anu; ima jedanaest ajeta. Nazvana je po riječi *el-'ādijāt* koja se spominje u prvom ajetu. Iako u komentarima Kur'ana postoji razilaženje u vezi sa mjestom njezina objavljivanja, tj. da li je objavljena u Mekki ili u Medini, sam sadržaj sure govori o tome da je objavljena u Mekki i to u ranoj fazi. Objavljena je poslije sure El-'Asr (Ibn Džuzejj, Bintu š-Šati', Asad).

Glavna tema ove sure jesu uzroci propasti nezahvalnog čovjeka. A glavni uzrok ljudske propasti na Ahiretu je ljudsko negiranje Ahireta u čijoj osnovi počiva misao da se ljudska sudbina zauvijek i konačno završava na ovom svijetu. Ova misao nadalje podrazumijeva potpunu ljudsku nesvjesnost života poslije smrti i odgovornosti

pred Stvoriteljem za ono što se čini na ovom svijetu. "Mislim da ni u jednom vremenu Ahiret nije porican kao što ga poriču danas, niti je bila tolika privrženost dunjaluku kao što je danas" (Muhammed el-Gazali, *Tematski tefsir kur'anskih sura*, 735). Prema ovoj suri, na Ahiretu nezahvalnom čovjeku neće biti otkrivena samo dobra i loša djela koja je činio makar bila i "koliko jedan trun," (Ez-Zilzāl, 7-8) već čak i namjere i motivi koji su stajali iza njegovih djela – a što možemo motriti kao jedan od aspekata semantičke i kontekstualne povezanosti sura Ez-Zilzāl i El-'Ādijāt. Ovo je dramatično upozorenje na ljudsku odgovornost za djela i postupke na ovom svijetu. Istovremeno, ova sura na jedan izuzetan način predstavlja fenomen ljudske nezahvalnosti.

Ovo je, ukratko, sadržaj koji nam se nadaje iz drugog dijela sure El-'Ādijāt, dok prvi dio sure, ajeti 1-5, prikazuju jednu upečatljivu ovosvjetsku scenu ratne konjice u jeku njezinog večernjeg galopa i iznenadnog sabahskog upada na teritoriju drugog plemena. Ovaj ratnički prizor nije bio nepoznat Arapima u vrijeme objavljivanja Kur'ana, zapravo, bio je duboko urezan u njihovo svijest kao gotovo svakodnevna i podrazumijevajuća stvar. Naime, u to vrijeme na Arabijskom poluotoku na sve strane su bjesnile međuplemenske pljačke, otimačine, ubijanja, prepadi, upadi, krvne odmazde. U toj jednoj općoj zbrci i haosu niko nije mogao mirno spavati i biti siguran; strah da bi neko neprijateljsko i suparničko pleme moglo izvršiti upad bio je konstantan.

Noć i jutro koje slijedi iza nje bili su veoma opasna doba. I svi Arapi bili su svjesni ovog groznog stanja, ali i predmnijevali da takva situacija nije dobra i zdrava za društvo u cjelini.

Kur'an se, dakle, poziva na ovo stanje stvari, štaviše, navodi ga kao argument ljudske nezahvalnosti, jer ova sura otpočinje zakletvom (*ve*). E, sada, kako semantički i i logički povezati prvi i drugi dio ove sure? U čemu se ogleda ta veza? Zašto sura otpočinje ovom dramatičnom ratnom slikom a završava prizorom oživljenja? Odgovore na ova pitanja pokušat ćemo dati u nastavku tumačenja sure El-'Ādijāt.

1. Ve l-'ādijāti dabhan

(وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا)

Sura otpočinje zakletvom, a jedan od ciljeva zakletve jeste privlačenje pažnje, pogotovo ako oni kojima se obraćate obično ne slušaju. Ovih prvih pet ajeta skreću pažnju drevnih Arapa na one stvari do kojima im je tada bilo stalo: konji, bitka, čast, samopoštovanje... Pogledajmo sada šta je objekt zakletve. To su *'ādijāt*, što je množina od riječi *'ādije* (العاديَات جمع عادية), a derivirana iz riječi *el-'adv* (العدو) koja označava brzi hod, galop, kas (وهو المشي بسرعة). Prema većini komentatora Kur'ana, *'ādijāt* su brzi konji ili konjica.¹ "Treba uočiti vezu između konjice (*'ādije*) i neprijatelja (*'aduṣṣ*)."² Ova riječ, dakle, opisuje konje koji snažno jure naprijed u galopu prema neprijatelju (والمراد بها الخيل العادية في الغزو نحو العدو);³ ne gledaju ni lijevo ni desno – kreću

naprijed s ciljem da napadnu. Riječ *el-'ādijāt* je ženskoga roda, tj. riječ je o ženskim konjima, kobilama (u čoporu manjem od deset), jer su Arapi "u pravilu, preferirali kobile u odnosu na pastuhe"⁴ zato što su one bile brže, okretnije i vjernije. Gramatički gledano, ova riječ je particip aktivni (*ism fā'il*).

Dabhan (ضَبْحًا) je glagolska imenica koja označava "dahtanje ratnog konja pri njegovom kasu na neprijatelja" (وهو صوت أنفاسها عند العدو).⁵ *Dabh* je uzeto od *dab'* (ضَمِيع), što znači kas konja ili gonjenje. Većina semantičara se slaže u tome da je *Ve l-'ādijāti dabhan* konjica koja juri snažno dahćući i osjećajući neprijatelja pred sobom.⁶

Prema tome, prvi ajet daje sliku ratne konjice koja neustrašivo juri na neprijatelja. Ženski konji su tu maksimalno iskorišteni i spremni, obučeni su za upad i pljačku, potpuno podložni i vjerni svojim jahčima ili vlasnicima. Ovi konji dahću, hržu, frkću u svom snažnom galopu. Riječ je o napadu za koji se sigurno u uspjeh i uništenje neprijatelja, jer takva konjica, u čoporu poput čopora vukova ili lavova, napada samo ono što će sigurno biti savladano. Ovo je, otprilike, slika koju je zamišljao Arap u sedmom stoljeću slušajući ili čitajući ovaj ajet i ona mu, kako smo već kazali, nije bila nepoznanica.

2. Fe l-mūrījāti kadhan

(فَالْمُورِيَّاتِ قَدْحًا)

Veznik *fe* (i), kojim otpočinje ovaj drugi ajet, pokazuje drugu scenu, odn. kontinuirano scenu iz prvog ajeta. Veznik

fe pratit ćemo sve do petog ajeta ove sure. I na ovom sintaksičkom nivou sugerira se da se scena iz prvog ajeta samo kontinuirano.⁷

Riječ *mūrījāt* je particip aktivni i također u ženskom rodu jer je riječ o istim ženskim konjima iz prvog ajeta. Ova riječ je izvedena iz *el-irā'* (الإيراء) koja označava pojavljivanje vatre.⁸ Glagol *evrā* (أوري) znači ukresati se (kremen). Preciznije govoreći, *el-irā'* podrazumijeva trljanje dvije stvari jednu o drugu (npr. kamenja, drveta, suhih grubih materijala), kada se vatra zapali i širi. *Kadhan* (قدحًا) znači frcajući; glagol *kadeha* (قدح) znači ukresati vatru, frcati (iskra); *kaddāh* (قداح) je kremen, kresivo, čakmak, upaljač.⁹

U ovom ajetu se, dakle, kaže da ovi ženski konji svojim kopitima ostavljaju varnice iza sebe. Oni imaju metalna kopita koja udaraju o stijene i kamenje izazivajući iskre. Kao da ostavljaju vatrene trag dok brzo napreduju! Pucketanje iskri ukazuje na to da ovi konji trče noću, jer iskre koje su nastale od kopita postaju vidljive tek noću.¹⁰ Ovim se prizor upotpunjava: čopor manje od deset ženskih konja snažno juri kroz pustinju bez prekida, iza njega uslijed silnog galopiranja ostaje tragovi u vidu vatrene iskre, noću...

3. Fe l-mugirāti subhan

(فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا)

Riječ *mugirāt* derivirana je iz riječi *igāre* (إغارة) koja označava nava-lu ili napad; glagol *egare* (أغار) znači,

¹ Druga grupa klasičnih komentatora smatra da su *'ādijāt* – deve (al-Ṭabarī, *Gāmi' al-bayān 'an ta'wīl ay al-Qur'ān*, Dār al-salām, Cairo, 2007, 10/8738-8739; al-Māwardī, *al-Nukat wa al-'uyūn*, Dār al-kutub al-'ilmiyya, Beirut, 2012, 6/32; Ibn al-Ğawzī, *Zād al-masīr fī 'ilm al-tafsīr*, Dār al-fikr, Beirut, 2009, 6/178). Savremeni mufessir Rātib al-Nābulisī, navodi da *'ādijāt*, pored konja i deva, mogu biti i vjetrovi (*Tafsīr al-Nābulisī*, al-Fursān, 'Amman, 2017, 14/343).

² Džemaludin Latić, *Stil kur'anskoga izraza*, El-Kalem, Sarajevo, 2001, 343.

³ Al-Šawkānī, *Faḥ al-Qadir*, Dār al-ma'rifa, Beirut, 2007, 1647; al-Šābūnī,

Šafwa al-tafsīr, Dār al-Qur'ān al-karīm, Beirut, 1981, 3/593; *Tafsīr al-Nasafī*, Dār ihyā' al-kutub al-'arabiyya, s.l., s.a., 4/373;

⁴ Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, El-Kalem, Sarajevo, 2004, 997.

⁵ Al-Bayḏāwī, *Anwār al-Tanzīl wa asrār al-ta'wīl*, Dār al-rušd, Beirut, 2000, 3/560; al-Zamaḥšari, *al-Kaššāf*, Dār al-ma'rifa, Beirut, 2005, 1216; Ibn 'Ağṭba al-Hasanī, *al-Baḥr al-madīd*, Dār al-kutub al-'ilmiyya, Beirut, 2005, 8/341.

⁶ Latić, *Stil kur'anskoga izraza*, 343.

⁷ Za razliku npr. veznika *wa* (و) u suri al-Tīn, gdje je svaka scena zasebna i odvojena.

⁸ U Kur'anu ima više riječi koje opisuju pojavljivanje vatre, a jedna od njih je i *qadh*.

⁹ Muftić, *Arapsko-srpskohrvatski rječnik*, Sarajevo, 1973, 2/2731; 3187.

¹⁰ Al-Zamaḥšari, *al-Kaššāf*, 1217; al-Suyūṭi/al-Maḥallī, *Tafsīr al-Ġalālayn*, u: *al-Qur'ān al-karīm bi al-rasm al-'uṭmāniyy wa bi hāmiših Tafsīr al-Ġalālayn muzayyan bi kitāb Lubāb al-nuqūl fī asbāb al-nuzūl li al-Suyūṭi*, Dār al-kutub al-'ilmiyya, Beirut, 816; al-Šawkānī, *Faḥ al-Qadir*, 1647; Mawdudi, *Tafhim al-Qur'an* (<https://www.englishquran.com/100/index.html> – 23. 02. 2020.).

između ostalog, žuriti, daleko otići, zaći, brzo trčati u napadu.¹¹ Ovdje se sugerira da su ovi ženski konji stigli nadomak neprijatelja i spremni za napad. No *igāre* podrazumijeva i napad na neprijatelja, njegovo potajno pljačkanje i ubijanje. *Subhan* znači (napad) zorom, u zoru. Naime, Arapi su imali običaj da, kada žele izvršiti napad na neko pleme ili naselje, marširali bi noću (apostrofirano u prethodnom ajetu), kako bi iznenadili neprijatelja, a napad bi izveli rano ujutro, kada je sve postalo vidljivo, ali napadači se nisu mogli primijetiti iz daljine i žrtva nije bila spreman da se brani.¹²

U ovom ajetu prizor se dovodi do zapleta: ratni ženski konji svoje jahače dovode nadomak neprijatelja, ovi ih vrebaju u zasjedi, spremni su za napad u svakom trenutku, fokusirani su na neprijatelja, čeka se zora...

4. Fe eserne bihi nak'an

(فَاتْرُنَ بِهِ نَعًّا)

Za razliku od prva tri ajeta u kojima se navode imenice (*ādijāt, mūrījāt, muḡirāt*), ovaj, četvrti ajet otpočinje glagolom *eserne* (u osnovi *esāre*, izvedeno od *sāre* نَار), čime se sugerira intenziviranje radnje, tj. scena koja se opisuje doživljava početak svog vrhunca. Glagol *esāre* (*eserne* je plural ženskog roda) znači uzdignuti, ukovitlati (هاج); *nak'* je, prema jednome mišljenju, prašina (غبار) (u značenju: *pa tad uskovitlaju prašinu*),¹³ a prema drugome mišljenju, glas (*pa tad povise glas*).¹⁴ Oba ova mišljenja jezički su utemeljena i povezana. Jer,

kada ova konjica vrši napad u zoru na neprijatelja, uskovitlala se prašina i vidljivost je smanjena, tako da i oni koji napadaju i oni koji su žrtve podižu svoje glasove, galame, viču. Zamjenica *bibi* odnosi se na: a) mjesto u kojem se događa napad (*pa tu uskovitlaju prašinu*), b) na vrijeme u kojem se diže prašina (*pa tad/zorom uskovitlaju prašinu*) i c) kas (*pa kasom uskovitlaju prašinu*).¹⁵

5. Fe vesatne bihi džem'a

(فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا)

Ovim ajetom završava se opis scene ili prizora. Glagol *veseta* (وسط) znači prodrijeti kroz sredinu. Riječ *džem'an* (جَمْعًا) se odnosi na skupinu (ovdje: na skupinu koja napada, ali i skupinu koja je napadnuta). Zamjenica u *bibi* odnosi se na: a) kas (*pa kasom sred neprijateljskih redova prodiru*); b) prašinu, *nak'* (*pa kroz prašinu sred neprijateljskih redova prodiru*, ili: *pa izmiješani s prašinom sred neprijateljskih redova prodiru*).¹⁶

Prizor doživljava svoj vrhunac: napadači sa ženskim konjima prodiru u srce neprijatelja, nijedan nije izostao niti izdao, svi zajedno (*džem'an*) u vihoru sabahske zasljepljujuće prašine probijaju nepripremljene, iznenađene i prepadnute neprijateljske redove (*džem'an*) i, iako njime okruženi, bez ikakva straha i bojazni, gromoglasno upadaju u središte neprijateljskog tabora kako bi nanijeli što više štete.

Ovim i pažnja slušalaca doživljava svoj vrhunac: Šta biva poslije? Šta nam se hoće reći prethodnim

ajetima? Slijede odgovori ili gramatički rečeno odgovor na zakletvu (*dževābu l-kasem*). No prije nego što prijedemo na sljedeći ajet valja istaći činjenicu da veliki broj klasičnih komentatora Kur'ana konjicu koja se spominje u prethodnim ajetima razumijeva u smislu konjice muslimanskih boraca (mudžahida) tokom oružanog džihada ili borbe na Božijem putu, odn. njihovog napada neprijateljskih položaja.¹⁷ No ajeti koji slijede ne korespondiraju ovom tumačenju, na što su već s razlogom ukazali Mevdūdī i Muhammed Asad,¹⁸ kojima se i mi pridružujemo. Naime, prizor opisan u prethodnim ajetima odnosi se na – a Allah opet najbolje zna – na opće krvoproliće i pljačku koja je vladala u Arabiji. A to krvoproliće i pljačka ponajviše su se izvodili noću pomoću konja! Ti konji, ta divna i beskrajno odana Božija stvorenja, zloupotrebljena su od ljudi za pljačkanje, otimačinu, ubistva i krvoprolića, dakle, za teško, bezobzirno i grijeshno kršenje Božijih i ljudskih prava.

6. Inne l-insāne li Rabbihī le kenūd

(إِنَّ لِّلْإِنْسَانِ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ)

Arapi su u vrijeme objavljivanja Kur'ana posebno voljeli konje, a opet posebno ženske konje koji su se žrtvovali za svoje gospodare. U arapskoj poeziji sačuvani su stihovi o ljubavi prema konjima, njihovoj ljepoti, snazi, brzini, odanosti i požrtvovanosti. Iako su ovi ženski konji u napadima i bitkama

tako pozitivne slike i *osude* izražene u ajetima 6 i dalje, a da ne govorimo o činjenici da takvo konvencionalno tumačenje ne pruža nikakvu logičku vezu između dvaju dijelova te sure. Ali pošto takva veza *mora* postojati, i pošto su ajeti 6-11 nesumnjivo osuđujući, moramo zaključiti da i prvih pet ajeta imaju isti – ili, barem sličan – karakter. Ovaj karakter postaje odmah očigledan ako se ogradimo od unaprijed zamišljenog pojma da je slika o 'bojim konjima' ovdje upotrijebljena u pohvalnom smislu (*Poruka Kur'ana*, 997).

¹¹ Muftić, 2524.

¹² Al-Qurṭubī, *al-Ġāmi' li aḥkām al-Qur'ān*, Dār al-hadīth, Cairo, 1996, 20/157; al-Baḡawī, *Ma'ālim al-Tanzīl*, Dār tayyiba, Riyād, 1989, 8/508; Mawduḍī, *Tafḥīm al-Qur'an*, ibid.

¹³ Tri su riječi u Kur'anu koje se koriste za prašinu: *naq'*, *ḡabara* ('Abasa, 40) i *habā'* (al-Furqān, 23; al-Wāqī'a, 6).

¹⁴ *Tafsīr al-Faḥr al-Rāzī*, Dār al-fikr, Beirut, 1981, 66/32.

¹⁵ Ibid., 66/32.

¹⁶ Ibid., 66/2.

¹⁷ Ibn Kathīr, *Tafsīr al-Qur'ān al-'azīm*,

Ġam'iyya ihyā' al-turāt al-islāmī, Kuwayt, 1996, 4/701; Ibn Ġuzayy, *al-Tashīl li 'ulūm al-Tanzīl*, Dār al-kitāb al-'arabī, Beirut, 1973, 4/214; Abū Hayyān, *al-Baḥr al-muḥīt*, Dār al-fikr, Beirut, 2010, 10/527; al-Šabūnī, *Šafwa al-tafasīr*, 3/593.

¹⁸ Evo Asadove objekcije: "Ali dok se konvencionalno objašnjenje temelji na pretpostavci da 'bojni konji' ovdje simboliziraju borbu vjernika na Božijem Putu (*džihād*), i, prema tome, predstavljaju nešto vrlo preporučeno, ono uopće ne uzima u obzir nesklad između

prvi bili izloženi kopljima i strijelama, oni su ostajali vjerni svojim jahačima, čak i do smrti. Dakle, lojalnost ili odanost takvih konja bila je neupitna.

Upravo nakon takve slike u prvim pet ajeta, slijedi iznenadni obrt – *Zaista je čovjek svome Gospodaru nezahvalan*. Prije toga slušalac ili čitalac zamišlja koliko su ratni ženski konji vjerni, odani i lojalni svojim gospodarima, ali nakon toga slijedi iznenađenje – *čovjek nije odan svome Gospodaru*. Ti, čovječe, imaš Gospodara kome nisi odan! Umjesto da blagodat konja, tako odanih životinja, koriste na pravi način, pa da tako budu odani i zahvalni svome Gospodaru, ljudi njima čine mnoga zla drugima, pokazujući tako nezahvalnost Gospodaru. Naime, kada razbojnik koristi svoj intelekt i snagu, konja (danas: oružje, bombe, rakete, avione, računarske programe...) za krađu, pljačku, otimačinu i prolijevanje krvi sve te blagodati on koristi u grijehu, neposlušnosti i nezahvalnosti prema uzvišenom Allahu.

Riječ *kenūd* (كَنُودٌ) se samo ovdje spominje u Kur'anu. Jezički, ona znači: nezahvalnost na blagodati, škr-ticu i grješnika. Ovdje znači nezahvalnost na Allahovim blagodatima (والكنود الكفور للنعمه). U osnovi označava zemlju iz koje ne raste nikakvo rastište (أرض كنود اذا لم تُثبِت شيئاً). Veli se da riječ *kenūd* deriviran iz riječi *kend* (كند) koja znači *kat* (قطع) razdvojiti,¹⁹ čime se sugerira da se čovjek svojom

nezahvalnošću *razdvaja* od svoga Gospodara. Takva osoba, pored toga što je nezahvalna, također nije odana: samo spominje svoje probleme, ali nikada nije zahvalna i ne spominje usluge ili blagodati. “Nabraja nevolje koje su ga zadesile a zaboravlja blagodati koje su mu podarene” (هو الكفور الذي يَعِدُّ المصائب، وينسى نِعَمَ رَبِّ) navodi Taberī u svome tefsiru od Hasan el-Basrija, kao i sljedeći hadis:

يَأْكُلُ وَحْدَهُ، وَيَضْرِبُ عَبْدَهُ، وَيَمْنَعُ رِفْدَهُ
لِكُفُورِ الَّذِي

*Nezahvalan Allahu je onaj ko jede sam, tuče svoje pretpostavljene i drugima ništa ne poklanja.*²⁰

7. Ve innehu ‘alā zālike le šehīd

(وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ)

I on [ili: On] je tome doista svjedok! Ovdje je upotrijebljena riječ *šehīd* – svjedok, a ne riječ *šāhid* – vidjelac, zato što je čovjek svjedok svoje nezahvalnosti cijelo vrijeme, a ne samo u jednom trenutku (*šāhid*). Ta nezahvalnost vidljiva je u karakteru i ponašanju takvog čovjeka.²¹ Drugim riječima, čovjek je dokaz protiv samoga sebe i bit će svjedok protiv samoga sebe na Sudnjem danu (usp. El-Kijāme, 14). Zapravo, budući da svi griješimo, samim tim znamo i svjesni smo svoje nezahvalnosti.

Drugo čitanje ovog ajeta glasi ovako: *On, Uzvišeni, tome je doista svjedok, tj. ljudskoj nezahvalnosti!* Fahrudīn

rekao da je *kanūd* onaj ko je zloban i zavidnik, a također se veli da je to onaj ko ne zna svoju vrijednost; u tom smislu u jednoj mudroj kaži stoji: Ko ne zna svoju vrijednost, osramotit će se! (*al-Ġāmi‘ li aḥkām al-Qur‘ān*, 20/161)

²⁰ *Ġāmi‘ al-bayān*, 10/8745, 8746. – Isti hadis, također od Abū Umāmea, navodi i al-Rāzī (32/67), kao i drugi mufessiri. Al-Suyūṭī u svome tradicionalnom tefsiru navodi da ovaj hadis bilježe ‘Abd ibn Humayd, al-Buḥārī u *Adabu*, Ḥakīm al-Tirmidī i Ibn Mirdawayh (*al-Durr al-manṭūr fī al-tafsīr al-ma‘lūr*, Dār al-fikr, Beirut, 2011, 8/603).

²¹ Al-Bayḍāwī, *Anwār al-Tanzīl*, 3/561.

Razī veli da je ovo čitanje ima prednost jer se zamjenica (*innehu*) odnosi na njoj najbližu prethodno spomenutu imenicu, a u ovom slučaju to je to je riječ *Rabb* (Gospodar), tako da ove riječi predstavljaju prijjetnju (على ذلك لشهيد قالوا: وهذا أولى لأن الضمير عائد إلى أقرب المذكورات والأقرب هنا هو لفظ الرب تعالى ويكون ذلك كالوعيد.) Istovremeno spominje da sljedeći ajet daje potporu za prvo čitanje predmetnog ajeta, u kome se bez dileme zamjenica (*innehu*) odnosi na čovjeka, što iziskuje da se u njemu prethodjećem ajetu ista zamjenica također odnosi na čovjeka.²²

8. Ve innehu li hubbi l-hajri le šedid

(وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ)

Riječ *hajr* (خَيْرٌ) u arapskom jeziku ne koristi se samo za dobro(tu) i vrlinu, već i za materijalno bogatstvo, imetak.²³ Kontekst otkriva i određuje o kojem značenju se radi. Ovdje kontekst jasno otkriva da se pod riječju *hajr* misli na materijalno bogatstvo, a ne na dobro(tu) ili vrlinu. Prema tome, a shodno prvome čitanju, čovjek je svjesno nezahvalan svome Gospodaru na blagodatima zbog ljubavi prema materijalnom bogatstvu, za koga je veoma *vezan* (riječ *šedid* u osnovi znači vezati konopac), odnosno žestok je u toj ljubavi ili škrt(ica) zbog nje.²⁴

²² *Tafsīr al-Faḥr al-Rāzī*, 32/67. – Bint al-Šaṭī kritikuje ovu argumentaciju za drugo čitanje jer se njima “ruši kontekstualno jedinstvo u tri ajeta” (*al-Tafsīr al-bayānī*, 112), tj. u 6., 7. i 8. ajetu, no, prema Ibn al-Ġawziju, oba navedena čitanja (razumijevanja) prenose se od Ibn ‘Abbāsa (*Zād al-masīr*, 8/179).

²³ “U Kur’anu se riječ *ḥayr* dominantno koristi u značenju “bolje,” “vrjednije” (*afḍal*). Ovu upotrebu zabilježila sam na oko 125 mjesta” (Bint al-Šaṭī, *al-Tafsīr al-bayānī*, 113).

²⁴ Al-Māwardī, *al-Nukat wa al-‘uyūn*, 6/326; Ibn al-Ġawzī, *Zād al-masīr*, 8/179; Ibn Ġuzayy, *al-Tašhīl*, 4/214.

¹⁹ Al-Rāḡib al-Iṣfahānī, *Mu‘ġam mufradāt alfāz al-Qur‘ān*, Dār al-kutub al-‘ilmiyya, Beirut, 1997, 493; al-Šawkānī, *Faḥr al-Qadīr*, 1648; Bint al-Šaṭī, *al-Tafsīr al-bayānī li al-Qur‘ān al-karīm*, Dār al-ma‘ārif, Cairo, 1968, 1/111. – Al-Qurṭubī će svom tefsiru donijeti nekoliko opisnih određenja riječi *kanūd*, npr. *kanūd* je onaj koji troši Allahove blagodati u grijehenju prema Allahu (Abū Bakr al-Wāsiṭī); *kanūd* je onaj koji misli da blagodat dolazi od samoga njega i njegovih pomagača (Abū Bakr al-Warrāq); *kanūd* je onaj ko je malodušan: kada ga pogodi zlo – očajava, a kad ga pogodi dobro – nepristupačan je (Du al-Nūn al-Miṣrī); neko je

9. Efelā ja'lemu izā bu'sire mā fi l-kubūr

(أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعِثَ مَا فِي الْقُبُورِ)

10. Ve hussile mā fi s-sudūr

(وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ)

11. Inne Rabbehum bihim

jevme'izin le Habir

(إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ خَبِيرٌ)

Glagol *bu'sire* (بُعِثَ) navodi se ovdje i još u suri El-Infitār (4); na oba mjesta u formi pasiva, čime se skreće pažnja na sam čin ili događaj. Inače, glagol *ba'sere* znači razbacati, razasuti, rasturiti, ispreturati, prevrnuti, preokrenuti, ali nosi i značenja buđenja i otkrivanja.²⁵ Znači: čovjek će biti oživljen a njegov kabur *razbacan*, *isprevrtan* i otkrit će se sve što je u njemu. *Zar čovjek to ne zna?!*

“Ako neko upita: Zašto je Uzvišeni rekao: *كَادَ بُعِثَ مَا فِي الْقُبُورِ* kad oživi ono što je u kaburovima, a ne *كَادَ بُعِثَ مَنْ فِي الْقُبُورِ* kad ožive oni u kaburovima, a poslije je rekao *إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ* *Zaista, njihov Gospodar*, a ne *إِنَّ رَبَّهَا بِهَا* – odgovor na prvo pitanje glasi: zato što je pod zemljom više onih koji nisu zaduženi vjerskim propisima, pa je shodno tome, tj. onome što dominira, navedeno *mā* (مَا), ili, pak: u momentu oživljavanja ljudi neće biti potpuno svjesni (*'ukalā*), već će to postati poslije toga, tako da nema smetnje da se prva odnosna zamjenica odnosi na nesvjesna bića, a druga na ona svjesna.”²⁶

(لِقَاتِلٍ أَنْ يَسْأَلَ لِمَ قَالَ: بُعِثَ مَا فِي الْقُبُورِ وَلَمْ يَقُلْ: مَا فِي الْقُبُورِ، فَلَمْ يَقُلْ: إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ وَلَمْ يَقُلْ: إِنَّ

رَبُّهَا بِهَا يَوْمَئِذٍ خَبِيرٌ؟ الْجَوَابُ عَنِ السُّؤَالِ الْأَوَّلِ: هُوَ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ غَيْرِ الْمَكْلُفِينَ أَكْثَرَ فَأُخْرِجَ الْكَلَامَ عَلَى الْأَغْلَبِ، أَوْ يَقَالُ: إِنَّهُمْ حَالٌ مَا يَبْعَثُونَ لَا يَكُونُونَ أَحْيَاءَ عَقْلَاءَ بَلْ بَعْدَ الْبَعْثِ يَصِيرُونَ كَذَلِكَ، فَلَا جَرَمَ كَانَ الضَّمِيرُ الْأَوَّلُ ضَمِيرَ غَيْرِ الْعَقْلَاءِ، وَالضَّمِيرُ الثَّانِي ضَمِيرَ الْعَقْلَاءِ.)

A zatim će se otkriti i sve ono što je skriveno u “prsima” (*sudūr*).²⁷ Glagol *hussile*, također u pasivu, u Kur'anu se navodi samo na ovom mjestu. Korijen ovog glagola označava okupljanje, sticanje i čuvanje, kao i razvrstavanje, razlučivanje.²⁸

Dakle, “svi ciljevi i predmeti, ideje i misli, i motivi iza djela i djela koji stoje skrivena u srcima bit će izložena i redom ispitana kako bismo izdvojili dobro od zla. Drugim riječima, presuda se neće donositi samo prividno i površno u pogledu onoga što je čovjek praktički učinio, nego će se tajne skrivene u srcima također razotkriti kako bi se vidjelo koje su to bile namjere i motivi pod kojima je čovjek učinio ono što je učinio. Ako čovjek samo ovo razmotri, on ne može a da ne prizna da se prava i potpuna pravda ne može nigdje izvršiti osim na Božijem sudu. Sekularni zakoni svijeta također u principu priznaju da osobu ne treba kažnjavati samo na temelju njezinog prividnog čina, već treba vidjeti i ispitati motive za takvo postupanje. Ali nijedan svjetski sud nema sredstva pomoću kojih bi mogao tačno utvrditi motiv i namjeru; to može učiniti samo Bog: samo On može ispitati temeljne motive koji stoje iza svakog prividnog čovjekovog

čina, kao i donijeti odluku kakvu nagradu ili kaznu zaslužuje.”²⁹

Ibn 'Atijje u svom tefsiru veli da ajet *Ve hussile mā fi s-sudūr* tumači hadis Muhammeda, a.s., u kome stoji: *يبعث الناس يوم القيامة على نياتهم Ljudi će na Sudnjem danu biti proživljeni shodno svojim namjerama.*³⁰

Uzvišeni će toga Dana sve otkriti jer je On, doista, o svemu i svima njima savršeno obaviješten (*Habir*)! Uzvišeni Allah je *El-'Alim* (Sveznajni), a znanje koje se odnosi na skrivene stvari naziva *hibre*, a njegov posjednik *El-Habir*.

Epilog

Uzvišeni Allah kune se ženskim konjima koji dahćući noću snažno galopiraju, pa varnice vrcaju, i zorom, u uskovitlanoj prašini i povišenim ljudskim glasovima, snažno neprijatelja napadaju i duboko u njegovu teritoriju prodiru. Ti ženski konji, iako nerazuman bića, to čine potpuno odani i potčinjeni svojim vlasnicima (jahačima), bez i trunke neposlušnosti. Nakon toga, iznenadno se u suri ističe činjenica čovjekove nezahvalnosti njegovom Gospodaru i Stvoritelju. Iako je Uzvišeni čovjeka obdario razumom i neizbrojnim blagodatima, on to često ne priznaje, nije zadovoljan svojim stanjem i uvijek je spreman žaliti se na Božije određenje, a pri prvom iskušenju sumnja u Božiju mudrost i pravdu – izuzev onih koji u Njega iskreno vjeruju. Razlika između ženskih konja i čovjeka u odnosu prema njihovim gospodarima je očigledna!

²⁵ Muftić, 108; Bint al-Šaṭi', *al-Taḥsīn al-bayānī*, 116

²⁶ *Tafsīr al-Faḥr al-Rāzī*, 32/68.

²⁷ Korijen *s-d-r* prenosi dva temeljna značenja. Prvo značenje je čin odlaska sa izvora vode (*al-sudūr 'an al-mā'*) nakon pijenja (kao opozit riječi *al-wird*, činu dolaska do vode radi pijenja). Drugo značenje jeste prsa (*šadr*, pl. *šudūr*). Koristeći je figurativno, imenica *šadr* ukazuje na najviši i najnapredniji dio nečega. Riječ *šadr* pojavljuje se 44 puta u Kur'anu u figurativnom smislu za ljudska prsa ili grudi, kao sjedišta volje, strasti,

vjere, nevjerovanja i znanja. Kur'anska upotreba riječi *qalb* odnosi se na mjesto razuma i znanja; i upotreba riječi *šadr*, isto tako, odnosi se na mjesto razuma i znanja, međutim, *šadr* se također prikazuje kao mjesto emocija i unutarnjih stanja poput želje, strasti, bijesa, straha i užasa (Balil Abd al-Karim, *Qur'anic Terminology*, The International Institute of Islamic Thought, London & Washington, 2017, 86-87)

²⁸ Bint al-Šaṭi', *al-Taḥsīn al-bayānī*, 116; Ibn al-Ġawzī, *Zād al-masīr*, 8/179; Abd al-Karim, *Qur'anic Terminology*, 28.

²⁹ Maududi, <https://www.english tafsir.com/Quran/100/index.html> (8. 03. 2020).

³⁰ *Al-Muḥarrar al-waḡīz*, Dār al-kutub al-'ilmiyya, Beirut, 2001, 5/515. Također, ovaj hadis citira i komentator Ismā'il Haqqī riječima: *يبعثون على نياتهم (Rūḥ al-bayān, 10/510)*. Inače, ovaj hadis bilježe Aḥmad u *al-Musnadu*, Ibn Māğā u *al-Sunanu*, al-Bazzār u *al-Musnadu*, Abū Ya'la u *al-Musnadu*; v. raspravu o ovom hadisu na: http://abu0hamza.blogspot.com/2014/06/blog-post_1280.html (10. 03. 2020).

الموجز

سورة العاديات: الكشف عن نية العمل ودوافعه

المير فاتيتش

سورة العاديات هي السورة المائة في الترتيب في القرآن الكريم؛ وتتكون من إحدى عشرة آية، وهي سورة مكية، والمضوع الرئيس لهذه السورة هو أسباب هلاك الإنسان الجاحد للنعم، وعلى رأسها إنكار البشر للآخرة. ويظهر هذا المضمون جليا في الجزء الثاني من سورة العاديات، بينما يبرز الجزء الأول المكون من الآيات الخمس الأولى مشهدا دنيويا جليا للخيل في ساحة القتال، وهي تعدو في المساء وتغير في الصباح. لم يكن هذا المشهد الحربي غريبا على العرب في زمن نزول القرآن الكريم، بل كان محفورا في وجدانهم وكأنه عمل يومي اعتيادي لا غنى عنه. وهنا يعرض الله سبحانه وتعالى هذا المشهد في القرآن الكريم دليلا على جحود الإنسان، لأن هذه السورة تبدأ بواو القسم. وهنا تطرح هذه الأسئلة: ما الصلة الدلالية والمنطقية بين الجزأين الأول والثاني في هذه السورة؟ وكيف تتجلى هذه الصلة؟ ولماذا تبدأ السورة بهذا المشهد الحربي الدراماتيكي وتنتهي بمشهد البعث؟ يحاول الكاتب إعطاء الأجوبة عن هذه الأسئلة في تفسيره لسورة العاديات.

الكلمات الرئيسية: إناث الخيل، الصبح، الهجوم، الإنسان، الجحود، نوايا العمل ودوافعه.

Summary

SURA AL-'ĀDIJĀT: REVEALING ITS INTENTIONS AND THE MOTIVE

Almir Fatić

Surah Al-'Ādiġāt is the hundredth surah of the Qur'an; it has eleven ayats and was revealed in Makah. The main theme of the surah is the causes of destruction of ungrateful man, and the main cause given there is his negation of the Akhirah. This is, in short, the content of the second part of the surah Al-'Ādiġāt, whereas the first part, its ayahs 1-5, present one impressive worldly scene- a battle cavalry in the midst of its evening gallop and its sudden, early morning intrusion unto the territory of another tribe. This war scene was not unfamiliar to the Arabs at the time of the revelation of the Qur'an, it was deeply engraved in their consciousness almost as a daily routine. The Qur'an here refers to this particular state, what more it is pointing it out as an argument against human ingratitude. The question arises how to bring the first and the second part of this surah into logical and semantic unity? Why is it, that the surah begins with a dramatic battle image and ends in an illustration of resurrection? The author here attempts to answer these questions in his interpretation (tafsir) of the surah Al-'Ādiġāt.

Key words: female horses, morning (subh), attack, man, ingratitude, intentions and the motive of the surah